

YEVİM-İ CEDİT, RIZK-I CEDİT

Aydınlık Gazetesi, 4 Nisan 2020

Yıldırım Koç

“Yevm-i cedit rızk-ı cedit”, “yeni gün, yeni azık” demek. Osmanlı’nın son dönemlerinde işçileri anlatırken bu ifade de kullanılmış. Kastedilen, kıyıda köşede birikmiş parası olmayan, her gün ancak kazandığını yiyen insanlar. Diğer bir deyişle, yaşamını işgücü satışıyla kazanan işçiler.

Türkiye tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşarken, bir de koronavirüs vurdu. Birçok işyeri kapandı; ne yazık ki kapatmalar veya daralmalar devam edeceğe benziyor. İşsizlik ödeneği veya kısa çalışma ödeneği gibi önlemler, hem miktar olarak yeterli değil, hem de bu süreçte sıkıntı içine düşen işçilerin tümünü kapsamıyor. Bu krizlerin işçi sınıfı üzerindeki etkileri, geçmişte görülmemiş boyutta olacağı benziyor.

Bu farkın bir nedeni, krizin boyutu. İkinci ve en az birincisi kadar önemli olan, işçi sınıfının yapısında son onyıllarda yaşanmış olan değişim.

40 YIL ÖNCE

Böyle bir ekonomik ve tıbbi kriz 40 yıl önce yaşansaydı, etkilerinin sınırlı kalmasının bir nedeni, halkımızın önemli bir bölümünün köylerde yaşaması ve geçimini kendisine ait tarla ve bahçelerden sağlaması olurdu. Ayrıca kentlerde yaşayan işçilerin epeyce bir bölümünün de köyle bağı devam ediyordu. İşçilerin gıda ihtiyaçlarının bir bölümü, köydeki aileden geliyordu. Hatta birçok işçi, yıllık ücretli iznini köyünde çalışarak geçiriyordu. Ayrıca ihtiyaçlar sınırlıydı. Kapitalizmin toplumu saran virüslerinden biri olan gösterişçi tüketim günümüzdeki kadar etkili değildi. İnsanlar daha sade yaşıyorlardı. Bu nedenle de borçları yoktu.

BUGÜNKÜ DURUM

Bugün yaşamını bir başkasına ait işyerinde çalışma karşılığında aldığı ücret veya aylıkla kazananların gelir getirici bir işte çalışanlara oranı yüzde 70 civarında. Bu oran her geçen gün daha da artıyor.

Geçmişte işçilerin epeyce bir bölümünün köyden ek geliri varken, günümüzde birçok işçi, köyde kalan ve tarımsal üretim ciddi biçimde gerilediği için gelire ihtiyacı olan yakınına para gönderiyor. Köyden gelen yardım tersine dönmüş durumda. Diğer bir deyişle, mülksüzleşme süreci çok daha ileri safhalarda.

Eskiden olmayan bazı harcamalar insanları boğuyor.

Bunların bir bölümü gerçekten yeni ihtiyaç, bir bölümü gösterişçi tüketim.

Önce ihtiyaçlara bakalım.

“Eledim eledim höllük eledim, aynalı beşikte bebek beledim” diye bir türkü vardır. Gençler “höllük” bilmez. “Belemek” ise “beşiğe yatırıp bağlamak” demek. Höllük, bebeğin beşikte altına serilen dezenfekte edilmiş topraktır. Son olarak 1970’lerin başında görmüştüm. Toprak eleniyor ve fırına verilip mikroplarından arındırılıyor. Beşiğe yerleştirildikten sonra üzerine bir tülbent yayılıyor. Çocuk çıplak olarak üzerine yatırılıyor. Çocuk işediğinde pişik filan olmuyor. Böyle bir yöntemin aileye maliyeti sıfırdır.

40-45 yıl önce bebek büyütülürken t-bezi kullanılırdı. Bebeğin altına önce tülbentten bir parça konur, üzerine t-bezi dediğimiz bir bez bağlanır; onun üzerine de naylon bir külot geçirilirdi. Tülbendi ve t-bezini defalarca yıkar ve kaynatıp yeniden kullanırdınız. Böyle bir uygulamanın maliyeti çok düşüktü.

Günümüzde hazır bezler var. Kullanması çok kolay, ancak maliyeti hiç de azımsanacak kadar değil. Bebeğiniz varsa, zorunlu olarak hazır bez kullanacaksınız. Bütçenizin küçümsenmeyecek bir bölümü, bebek bezine ve bebekler için gerekli olan diğer harcamalara gidecek.

40 yıl önce evde ya telefon olmazdı, ya da kablolu bir telefon bulunurdu. Telefonda da öyle uzun uzun konuşulmazdı. Şimdi evde her yetişkinin elinde bir akıllı telefon var. Birçok evde internet bağlantısı da kullanılıyor. Bütün bunlar masraf kapısı. Hem bunların kullanımı için, hem de aygıtların taksidi için para bulacaksınız.

Eskiden tüplü televizyon vardı. Şimdi daha ileri teknoloji televizyonları alacaksınız.

Eskiden çamaşır leğende yıkanır. Sonra merdaneli ve ardından sentrifüjlü çamaşır makineleri geldi. Şimdi her şey otomatik. Kurutma aletleri bile var.

Eskiden yemekler gününbirlik yapılır, kahvaltılıklar tel dolapta saklanırdı. Masrafı yoktu. Şimdi derin donduruculu buzdolapları ve ayrıca derin dondurucular var.

Bütün bunlar, evlerin elektrik tüketimini artırdı.

Eskiden sobayla ısınılırdı. Pek rahat değildi; ancak nispeten ucuzdu. Şimdi doğalgazla ısınıyoruz ve doğalgaz fiyatları dövize endeksli olduğunda ısınma maliyeti arttı.

Eskiden çocuklar okula yürüyerek giderdi. Şimdi kentler çok büyüdü; kentli nüfusun oranı çok arttı. Çocukları okula servisle gönderiyoruz; tabii bir de servis parası ödüyoruz.

Eskiden devlet okulları parasızdı; velilerden para da toplanmazdı. Şimdi özel okullar bir felaket. Devlet okullarında da velilerin katkısı bekleniyor.

40 yıl önce devlet hastaneleri ve SKK hastaneleri, insanlara hasta gibi muamele ederler, “müşteri” gibi görüp soymaya kalkmazlardı. Katkı payları da ya yoktu, ya çok azdı. Şimdi sağlık giderleri de çok arttı.

Bunlar ihtiyaç diyebileceğimiz ek harcamalar.

Bir de özellikle araba merakı var. Eskiden köyde biri traktör aldı mı, bazı kişiler, “biz onlardan aşağı mı kalacağız” diyerek, ihtiyacı yokken traktör alır, hava atmaya çalışırdı. Günümüzde araba merakı da öyle. Eşim ve ben araba kullanmıyoruz; yürüyoruz ve toplu taşımdan yararlanıyoruz (tabii şimdi evden çıkmıyoruz). Ancak birçok işçi, sanki gelir garantisi varmış gibi, ciddi borçlara girerek araba aldı. Benzin, sigorta ve bakım masrafları da eklenince her ay sürekli bir gider oluştu. 40 yıl önce böyle bir durum söz konusu değildi. İşten çıkan veya başka biçimde gelir kaybına uğrayan işçinin öncelikli korkusu, evine ve arabasına haciz gelmesi. Kullanılabilir durumdaki mobilyasını gereksiz yere değiştiren, ucuzluktan yararlanacağım diye evini eşyayla dolduran çok sayıda insanımız var.

Bu nedenle de insanlarımız tüketici kredisi ve kredi kartı borcuna batmış durumda.

Bütün bu nedenlerle, bu krizin yevm-i credit rızk-ı credit'ler üzerindeki etkileri çok çok büyük olacak.